

Resortní instituce dalšího vzdělávání učitelů a řízení kvality ve vzdělávání

Jana Kohnová, Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta,
Ústav výzkumu a rozvoje školství, Centrum dalšího vzdělávání učitelů

Klíčová slova: *další vzdělávání učitelů, kvalita vzdělávání, Národního programu rozvoje vzdělávání, decentralizované řízení vzdělávání, instituce DVU,*

ÚVODNÍ POZNÁMKA

Jedním z proklamovaných cílů Národního programu rozvoje vzdělávání v České republice je „uvést do společenské praxe decentralizované řízení vzdělávací sféry prostřednictvím státních a samosprávních orgánů s účinnou participací sociálních partnerů a dalších představitelů občanské společnosti jako procesu plánování, organizování a hodnocení založeného na strategických cílech a pomocí nepřímých nástrojů.“ Autoři „Bílé knihy“ si jsou vědomi rizik při realizaci takovýchto změn, komentují je, ale v podstatě se jich neobávají. Kvalita a funkčnost vzdělávání má být zajišťována tvorbou nových vzdělávacích programů, vytvářením střednědobých a dlouhodobých koncepcí a strategií, tvorbou a průběžnou inovací Státního vzdělávacího programu, monitorováním, evaluací i autoevaluací, hodnocením centrálním i lokálním, každoročním hodnocením stavu a výsledků vzdělávací soustavy, rozvojem lidských zdrojů v celém systému vzdělávání a dalšími způsoby. Svoji roli zde má hrát Česká školní inspekce, pedagogická centra, výzkumná a vývojová pracoviště. Jak vyznívá z uvedeného textu (a v Bílé knize je rozvedeno dále), mají hrát jistou roli na zajištění kvality vzdělávání i instituce dalšího vzdělávání učitelů (dále DVU).

Zamýšlený trend nelze než odsouhlasit, je teoreticky rozpracován, zdůvodněn a je v souladu s obecným trendem vyspělých zemí. Zároveň je faktem, že v těchto zemích je v současnosti výraznějším trendem než decentralizace spíše hledání rovnováhy mezi přílišnou centralizací a neúměrnou decentralizací. Dále pak musíme zdůraznit, že současným vážným problémem v těchto zemích je krize školství, krize vzdělávací soustavy. Je třeba si uvědomit při posuzování současných hospodářských a vědeckých výsledků vyspě-

lých zemí, že se nejedná o „výstupy“ současného školství. Výsledky současného školství a jejich vliv na stav hospodářského či společenského života lze zatím posuzovat jen parciálně. Není úkolem a ani není realizovatelné, aby „Bílá kniha“ rozváděla nastíněné záměry, natož aby podrobně analyzovala stávající stav i možná ohrožení kvality vzdělávání v našich školách při případných neúspěších decentralizovaného řízení vzdělávací soustavy. Zpracování konkrétních modelů, projektování zásadních funkcí a jejich variant pro jednotlivé možné subjekty na různých úrovních řízení, analýza případných ohrožení a návrhy adekvátních řešení – toto by mělo být tématem podobných konferencí, jako je tato, resp. úkolem týmů odborníků.

DVU A KVALITA VZDĚLÁVÁNÍ

Pro vypracování vzdělávacích programů pro další vzdělávání učitelů se u expertů na problematiku dalšího vzdělávání učitelů objevuje nejčastěji pět cílů (HOEBEN, 1986):

1. zdokonalování profesních dovedností,
2. vnitřní rozvoj škol,
3. zdokonalování vyučovacího a učebního procesu,
4. zavádění inovací a změn ve vzdělávání,
5. osobní vývoj učitelů.

Na základě těchto obecných cílů, které postihují širokou problematiku funkce DVU, je jasný základní cíl DVU – zajištění kvality vzdělávání. Lze podtrhnout fakt, že komplexnost a pluralita DVU nesmí být omezena na nějaké parciální funkce, jinak by toto vedlo k negaci uvedených cílů DVU a tedy ke snížení kvality vzdělávání a ke zbrzdění rozvoje škol. Konkrétně řečeno – primární funkcí DVU není příprava učitelů pro „kariérní růst“ a pro různě „diferencované role a činnosti“. Je to především rozvoj profesních, tedy pedagogických kompetencí učitelů, podpora jejich pedagogické činnosti v nejširším významu. Vedle úzce profesního (pedagogicko-psychologického a oborového) rozvoje, je to osobnostní rozvoj, rozvoj všeobecné vzdělanosti a občanských kvalit. Primární funkcí DVU je komplexní rozvoj pedagogických funkcí školy, zajištění kvality vzdělávání.

Dalším vzděláváním učitelů (pedagogických pracovníků) rozumíme na různých úrovních koncipované vzdělávání skupin učitelů, řízené a cílené s ohledem na sledovaný záměr rozvoje školy, vzdělávání, resp. sledující širší či specificky určené vzdělávací a výchovné záměry. Označuje aktivity, na kterých jsou učitelé

školení, ale i sebevzdělávací aktivity vztahující se k vymezeným a proklamovaným požadavkům a aktivity, kdy pod dohledem svých školitelů i jiných osob, budují učitelé nové strategie a přístupy. Další vzdělávání učitelů (dále DVU) je tedy svou povahou „institucionální“. Institucionální forma není v tomto pojetí nutně podmíněna realizací aktivit DVU na společných akcích, vymezení je dáno časovým úsekem aktuálnosti aktivit, programovým zaměřením a tím, že program tohoto vzdělávání je jednotně zpracován na určité úrovni (centrální, regionální či místní). Instituce neznámá tedy „školící zařízení“, i když v některých případech jsou tato zařízení nepostradatelná, jedná se o „systém institucí“ (a odpovědných autorit) s odpovídající funkcí ve vzdělávacím systému, úžejí v systému dalšího vzdělávání ve školství. Koncepční a systematický program nelze, jak dokumentuje odborná literatura, realizovat formou nahodilé spolupráce a dočasnými aktivitami nesourodých subjektů. Teoretické studie o požadavcích na další vzdělávání učitelů proklamují systematizaci, institucionalizaci (ve výše uvedeném smyslu) a profesionalizaci (Kröll, 1980).

DVU A ŘÍZENÍ KVALITY VZDĚLÁVÁNÍ

Pokud hovoříme o státním vzdělávacím programu, o státní vzdělávací politice, o tvorbě dlouhodobých koncepcí a strategií, je nezbytné hovořit také, o učitelích jakožto o realizátorech těchto záměrů a o mechanismech převodu těchto záměrů do škol, tedy o komunikaci tvůrců těchto záměrů se školami a učiteli. Další vzdělávání je nepostradatelným komunikačním prostředkem pro celonárodní vzdělávací politiku (A. Barriuso-De Ceuster, 1997).

Jedním ze základních prostředků řízení kvality vzdělávání, kvality prezentované kurikulární politikou, celostátními vzdělávacími programy a požadavky na evaluaci výsledků vzdělávání, je tedy systém dalšího vzdělávání učitelů. Mělo by se jednat o operativní, flexibilní, odborně fundovanou institucionální síť, která by plnila koordinační a informační funkce, ale především by zajišťovala realizaci takových programů profesního rozvoje učitelů a jiných pedagogických pracovníků, které budou odpovídat požadavkům dlouhodobých i aktuálních záměrů vzdělávací politiky, požadavkům zaměřeným na otázky kvality vzdělávání ve škole. Opět nelze uvažovat o jednotlivých separovaných programech. Pokud budeme uvažovat o řízení kvality, je nutné koncipování programů na strategické i operační úrovni, vzdělávání musí být systematické a průběžné. Požadavky na kvalitu je třeba jasně formulovat a to na centrální úrovni, stejně jako cíle. Na této úrovni je však nutné také zajistit finanční prostředky na realizaci a stanovit požadavky na

evaluaci. Odborníci na DVU uvádějí, že současně s decentralizací (musí být jasné, které funkce i rozhodování je možno delegovat na nižší úroveň) je třeba převádět nejen realizační a rozhodovací pravomoci, ale i odpovídající finanční zdroje. V závislosti na těchto podmínkách pak lze uplatnit pro zlepšování kvality vzdělávání princip „Demmingova kruhu“: plán – provedení – kontrola – návrh zlepšení. Zlepšení je však realizovatelné při záruce kvality, tuto záruku představují nejen výše uvedené podmínky, ale i kvalita, aktivita a odpovědnost realizátorů vzdělávání.

Současná změna podmínek pro DVU souvisí s transformací řídicích struktur školství z odvětvového řízení na referáty školství okresních úřadů a odbory školství krajských úřadů. Během let 1995–1999 se situace v dalším vzdělávání učitelů stabilizovala a došlo k rozvoji činnosti institucí pro DVU. Lze konstatovat, že došlo k vytvoření poměrně ucelené resortní sítě DVU na dvou základních úrovních – na krajské úrovni a na okresní (a místní) úrovni. V souvislosti se změnou územního uspořádání a v souvislosti se zrušením okresních školských úřadů dochází k rozpadu této dvouúrovňové sítě DVU, významná část zařízení pro DVU na úrovni okresů zaniká, počet zařízení, která zůstanou zachována zatím neznáme.

Na úrovni nových všech 14 krajů byla založena pedagogická centra, resp. ke čtyřem existujícím bylo založeno dalších 10 nových pedagogických center. Na regionální (krajské) úrovni byla dosud aktivní 4 pedagogická centra (Praha, Plzeň, České Budějovice, Hradec Králové), podobnou funkci plnilo i Centrum dalšího vzdělávání učitelů Masarykovy univerzity v Brně a specifické postavení mělo Pedagogické centrum pro polské národnostní školství. Nově založená pracoviště nejsou v současné době zcela stabilizována a jejich schopnost zapojit se do realizace DVU je rozdílná. Kromě toho jsou v hlavních městech krajů vysoké školy, kde postupně vznikala vysokoškolská centra pro další vzdělávání učitelů. Na vysokých školách se realizují jednak kvalifikační postgraduální studijní programy, jednak vzdělávací programy průběžného DVU. V materiálech k DVU se s těmito pracovišti výrazně nepočítá (dokonce se neprosadilo jejich zapojení do dalšího vzdělávání učitelů pro přípravu na státní maturitu).

Hodnotíme-li opatření a materiály pro „transformaci řídicích struktur školství z odvětvového řízení na referáty školství okresních úřadů a odbory školství krajských úřadů“, musíme konstatovat, že oblast dalšího vzdělávání učitelů a problematika jeho zajištění je zde chápána jako okrajová záležitost.

O nahrazení specifických funkcí okresní úrovně DVU lze zatím jen spekulovat, materiály vydané v souvislosti s převodem řídicích struktur školství na okresní či krajské úřady toto v zásadě neřeší. Zatím není zpracován materiál, který by se orientoval na otázku „pedagogického řízení“ školství.

Bílá kniha hovoří o úloze centra a nižších úrovních řízení (v závorce se hovoří i o okresech). Centrum zde není prezentováno jako MŠMT, ale kromě ministerstva, jehož hlavním partnerem má být Rada pro další vzdělávání, je zmíněn význam resortních i univerzitních výzkumných a vývojových pracovišť. Opomenuta je zde (nyní skutečně nečinná) Rada pro další vzdělávání pedagogických pracovníků (DVPP) a Akreditační komise pro DVPP, která by především měla posílit svoji funkci jako orgán řídicí kvalitu vzdělávání prostřednictvím kritického výběru programů DVU (DVPP).

Bylo by žádoucí, aby podmínky DVU, požadavky na DVU, funkce a úkoly DVU byly v nějaké podobě obsaženy jako koncepční záměr v „Bílé knize“, jasně formulovány by měly být v základní a obecné, ale jednoznačné podobě ve školském zákoně, inovován by měl být sporný § 60 o „celoživotním vzdělávání“ ve vysokoškolském zákoně a podrobně by měly být stanoveny a vymezeny podmínky DVU vyhláškou o dalším vzdělávání učitelů a jiných pedagogických pracovníků.

Literatura

BARRIUSO-DE CEUSTER, A.: Další vzdělávání učitelů v Evropské unii a v zemích ESVO/EHP. (In-service Training of Teachers in the European Union and the EFTA/EEA Countries), red. Brožová, S. – Goulliová, K. 1. vyd. EURYDICE European Unit, Praha, Ústav pro informace ve vzdělávání 1997. 189 s. ISBN 80-211-0252-7

CAUWENBERGHE-QUAX, Carla a kol.: ŘÍZENÍ ROZVOJE ŠKOL A ZMĚN VE ŠKOLSTVÍ, příručka pro lektory semináře, Phare Res, WP4/1/T9204/2401/L012, KPC. KOMPAKTGROEP, Hertogenbosch, 1996.

CAUWENBERGHE-QUAX, Carla – KOHNOVÁ, Jana: Final report: Development and Marketing Consultancy for In-Service Teacher Training Institutions in the Czech Republic, Phare Res, WP4/1/T9204/2401/L013, KPC Hertogenbosch, 1997, česky PC Plzeň, 1997.

- HOEBEN, W. Th. J. G., In-service education of educational personnel in comparative studies. Report of a Unesco joint study in the field of education. s Gravenhage, Stichting voor Onderzoek van het Onderwijs 1986
- KRÖLL, U. (Hrsg.) Institutionalisierte Lehrerfortbildung. Konzepte, Modelle und ihre Praxis, Weinheim, Basel: Beltz, 1980, 349 s., ISBN 3-407-54064-7
- NÁRODNÍ PROGRAM ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ V ČESKÉ REPUBLICE, red. J. Kotásek a kol. Praha 2001, rukopis
- WHAT WORKS IN INNOVATION, In-service teacher training and professional development. UŽITEČNÉ NÁSTROJE INOVACÍ, Další vzdělávání učitelů a profesní rozvoj – /CERI/CD (97) 6, oficiální dokument OECD, Paříž, 1997. Český překlad, ed. J. Kohnová, rukopis (přípraveno k tisku).